

УНИВЕРЗИТЕТ ПРИВРЕДНА АКАДЕМИЈА У НОВОМ САДУ

Факултет за економију и инжењерски менаџмент у Новом Саду

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовао комисију

Наставно-научно веће Факултета за економију и инжењерски менаџмент у Новом Саду је 11.07.2017. године, одлуком број 9/6, именovalo комисију за писање извештаја о оцени докторске дисертације докторанда **Авдић Пашаге** под називом **“Развојна стратегија агробизниса“**.

2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:

Проф. др Драган Солеша, редовни професор, ужа научна област Квантитативне методе и информациони системи, изабран 27.04.2010. године. Факултет за економију и инжењерски менаџмент у Новом Саду, Универзитет Привредна академија у Новом Саду - **председник комисије**.

Проф. др Марко Царић, редовни професор, ужа научна област Мултидисциплинарна економска, изабран 20.02.2012. године. Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитет Привредна академија у Новом Саду - **ментор**.

Проф. др Јонел Субић, виши научни сарадник, ужа научна област Економија, Институт за економику пољопривреде Београд – **члан комисије**.

Доц. др Радивој Продановић, ужа научна област Агрономија, технологија и инжењерски менаџмент, изабран 28.04.2015. године, Факултет за економију и инжењерски менаџмент у Новом Саду, Универзитет Привредна академија у Новом Саду – **члан комисије**.

Др Младен Татић, виши научни сарадник, ужа научна област Семенарство и агротехника соје, Институт за ратарство и повртарство, Нови Сад - **члан комисије**.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

1. Име, име једног родитеља, презиме:

Пашага (Дервиш) Авдић

2. Датум рођења, општина, Република:

17.12.1960., Тарево, општина Кладањ, Босна и Херцеговина

3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе / мастер рада:

15.10. 2013., Висока школа модерног бизниса, Београд.

4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука:

-

5. Радно искуство:

Предавач економске групе предмета у економској и трговачкој школи.

Одрађен приправнички стаж у СОУР „УМЕЛ“, РО „МОНТАЖА“ Тузла.

Директорску функцију обављао у градској „Хигијени“.

Директорску функцију обављао у „Градском саобраћајном предузећу“.

Директорску функцију обављао у „Пекаре Тузла-Љубаче“.

Тренутно запослен у Дионичко друштво за међународну и унутрашњу шпедицију „Интершпед Тузла“ на

радном месту - директор.

6. Публиковани радови по категоријама:

Coghill, T. G., Kostadinovic, L., Micic, R., Nuhanovic, M., **Avdic, P.**, Jahic, M., & Stojnic, M. (2015). Lichens as specific and cost-effective biological indicators of urban carbon monoxide concentration. *Fresenius environmental bulletin*, 24 (12); 4279-4284. **M 23**

Galonja-Coghill, T., Nuhanović, M., **Avdic, P.**, Jahić, M., Stojnić M. (2015). Virtual water: A hidden natural resource in Serbia. *Економија: теорија и пракса*, 8 (1); 69-78. **M 53**

Jahić, M., **Avdic, P.**, Prodanović, R. (2017). *IPARD program u funkciji razvoja agrobiznisa u BiH i Srbiji*. Third International Scientific Conference, Conference Proceedings - Knowledge Based Sustainable Economic Development ERAZ 2017, Association of Economists and Managers of the Balkans, Belgrade, Serbia – June 8, 2017, UDK: 338.1(082) 330.3(082) 336(082) 005(082) 007:004(082), ISBN: 978-86-80194-07-3, Vol. 3, str. 114-121. **M 33**

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Развојна стратегија агробизниса

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Навести кратак садржај са назнаком броја страна поглавља, слика, шема, графикана и сл.

1. УВОД – 11 страна

1.1. Предмет истраживања

1.1.1. Дефинисање појмова везаних за предмет истраживања

1.2. Циљ и значај истраживања

1.3. Хипотезе у истраживању

1.4. Методологија истраживања и извори података

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА

2. ОСВРТ НА РАЗВОЈ ПОЉОПРИВРЕДЕ – 4 стране**3. СТАЊЕ АГРОБИЗНИС СЕКТОРА У ФЕДЕРАЦИЈИ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ – 52 стране**

3.1. Примарна пољопривредна производња

3.2. Утицај климатских промена на развој пољопривреде БиХ

3.3. Прехрамбена индустрија у ФБиХ

3.4. Аграрна политика и развој пољопривреде у ФБиХ

3.5. Концепт руралног развоја

3.6. Аграрни буџет у функцији аграрног и руралног развоја ФБиХ

3.7. Тржиште пољопривредно-прехрамбених производа у ФБИХ

3.8. Значај пољопривредног сектора у ФБиХ

3.9. SWOT матрица агробизнис сектора ФБИХ

4. МЕЂУНАРОДНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ И ИНТЕГРАЦИЈЕ И РАЗВОЈ ПОЉОПРИВРЕДЕ ФБИХ – 2 стр.**5. СТРАТЕШКИ ЦИЉЕВИ РАЗВОЈА АГРОБИЗНИСА У ФБИХ – 25 страна**

5.1. Јачање конкурентности субјеката у агробизнису ФБиХ

5.2. Рурални развој, одржива и мултифункционална пољопривреда

5.3. Усклађивање законодавства са ЕУ законодавством

5.4. Унапређење институционалног оквира

5.5. Успостављање информационог система

5.6. Оснивање "Министарства за пољопривреду и рурални развој" на нивоу БиХ

5.7. Унапређење пољопривредног образовања

5.8. Остали стратешки циљеви у развоју агробизниса ФБиХ

6. МЕРЕ И АКТИВНОСТИ ЗА РАЗВОЈ АГРОБИЗНИС СЕКТОРА У ФБИХ – 28 страна

- 6.1. Стубови аграрне политике и развој пољопривреде ФБиХ
- 6.2. Средства за спровођење Стратегије развоја агробизниса ФБиХ
- 6.3. Мерење ефеката Развојне стратегије агробизниса

7. ЗАКЉУЧАК – 4 стране**ЛИТЕРАТУРА – 10 страна**

Биографија

Страница - 138

Поглавља – 7

Референци – 103

Табела - 15

Слика - 4

Графикона - 10

Шема - 4

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

У оквиру кључне документације дат је апстракт или извод садржаја чланка. Он у најкраћим цртама објашњава структуру истраживања и указује на најважније резултате. Садржи циљ истраживања, примењене методе, важније резултате и концизан закључак. Абстракт је конципиран по правилима научне методологије.

У уводу је дат кратак осврт на значај агробизниса у Федерацији БиХ у досадашњем периоду и антиципира се његова улога у будућем периоду. Потенцира се значај израде и примене стратегије развоја агробизниса, као кључног документа за подршку унапређењу стања у сектору пољопривреде, прехранбене индустрије и трговине пољопривредно-прехранбеним производима. На тај начин, потенцијални читалац може да процени замисли и активности аутора, односно у ком правцу ће ићи истраживање, што је и основни циљ уводног разматрања. У самом уводу се потенцира значај израде нове развојне стратегије агробизниса и искључује стратегија пољопривредне самодовољности, што је и пракса развијених земаља. Указује се на основне елементе које би требала садржавати развојна стратегија, а на основу консултовања шире стручне литературе, као и користи које би могла донети. Увод садржи све битне одреднице и конципиран је према правилима методологије научно-истраживачког рада.

Предмет истраживања је сагледавање садашњег стања агробизнис сектора Федерације БиХ, као и дугорочно планирање даљег унапређења и развоја овог сектора. Истраживање обухвата услове, ресурсе и потенцијале који би се уз одговарајућу развојну стратегију могли боље користити за повећање производње, прераде и промета агроиндустријских производа, с интенцијом на задовољавање домаћих потреба, смањење увоза и раст извоза. Смислено је што аутор објашњава поједине стручне термине, који се користе, те су тако резултати истраживања доступни и широј јавности. Предмет истраживања је добро дефинисан.

Циљ истраживања је конципирање иновативне развојне стратегије агробизнис сектора Федерације БиХ, са конкретним циљевима, мерама, активностима, као и средствима помоћу којих се стање

агросектора може побољшати, односно план реализовати. Такође, дефинишу се подциљеви или посебни циљеви истраживања. Циљ истраживања је јасан и недвосмислен.

Значај истраживања се истиче и поткрепљује одређеним индикаторима, што свакако доприноси правилнијем структурирању и утиче на квалитет докторске дисертације. Оправдано је уложити труд и ресурсе само у истраживање које је значајно.

Хипотезе у истраживању су научно и пресизно постављене.

Методи истраживања који се користе су одговарајући за проблематику која је предмет истраживања, без посебног појашњења истих, јер је реч о стандардним научним методима. Исправан је редослед активности у истраживању, које аутор наводи.

„РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА“ као најважнији сегмент докторске дисертације инкорпорира више поглавља и потпоглавља и разрађује механизме, методе и инструменте за подршку развоју агробизнис сектора ФБиХ. Ради креирања иновативне развојне стратегије изучени су стање аграра и идентификовани кључни проблеми, који прате ову делатност. На крају је дата стратегија за развој агробизниса ФБиХ представљена кроз стратешке циљеве, мере и средства за реализацију исте, а која има практични и научни значај. Овај сегмент је приказан на високом научно-стручном нивоу, а резултати су уверљиви, поучни и надасве пријемчиви, не само научно-стручној јавности, већ и ширем аудиторјуму.

Поглавље „ОСВРТ НА РАЗВОЈ ПОЉОПРИВРЕДЕ“ приказује историјат развоја у контексту индустријализације, као базичног модела који је код нас био доминантан, као и улогу пољопривреде у укупном привредном развоју. Транзиција и власничка трансформација агросектора имале су утицај на пољопривредну делатност и смањење сиромаштва, уосталом као и зелена револуција, диверзификација активности у руралним подручјима, те се овим питањима даје на значају. Поглавље је јасно написано и на концизан начин обађује историјат развоја, а служи као основ за сагледавање стања сектора пољопривреде.

У поглављу „СТАЊЕ АГРОБИЗНИС СЕКТОРА У ФЕДЕРАЦИЈИ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ“ елаборира се о стању и проблемима, који су актуелни. Приказани су важнији индикатори примарне биљне и сточарске производње, утицај климатских фактора на развој пољопривреде, стање у прехранбеној индустрији, сагледана је аграрна политика и аграрни буџет, концепт руралног развоја и тржиште пољопривредно-прехранбених производа у Федерацији БиХ. Потенцијал развоја и значај агросектора представљени су и путем SWOT матрице. Поглавље је написано на високом научно-стручном нивоу, представља основу за дефинисање мера и механизма у оквиру развојне стратегије агробизниса.

Поглавље „МЕЂУНАРОДНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ И ИНТЕГРАЦИЈЕ И РАЗВОЈ ПОЉОПРИВРЕДЕ ФБИХ“ приказује могућности развоја агробизниса и јачање конкурентности, али исто тако и изазове који су својствени привредама у отварању према светском тржишту. Интеграција у међународне организације, какве су Европска унија, СЕФТА и Светска трговинска организација, подразумева усаглашавање институционалих капацитета и законодавства. Подршку развоју сектора агробизниса ФБиХ пружају и неке друге институције (ФАО и Светска банка) и поједине државе. Ово поглавље је смислено конципирано и даје допринос у процесу истраживања развоја сектора агробизниса.

Поглавље „СТРАТЕШКИ ЦИЉЕВИ РАЗВОЈА АГРОБИЗНИСА У ФБИХ“ се добрим делом ослања на државну стратегију развоја пољопривреде, али се иде и корак даље што представља допринос истраживања. Наводе се конкретни стратешки циљеви у функцији развоја сектора агробизниса, који ће обезбедити прехранбену сигурност, самодовољност у производњи хране и оријентацију на производњу квалитетне хране за задовољавање домаћег и у перспективи иностраних тржишта. Овим циљевима се агробизнис Федерације БиХ настоји што безболније уклопити у Заједничку аграрну

политику ЕУ. Поред јачања конкурентности, потенцира се значај руралног развоја, одрживе и мултифункционалне пољопривреде, унапређење институционалног оквира и информационог система. Циљеви су јасно постављени, реални и као такви могу имати утицај на креаторе аграрне политике у конципирању адекватних мера. Поглавље обухвата и аналитички разрађује најважније стратешке циљеве развоја агробизниса ФБиХ, тако да се може констатовати да и ово поглавље представља значајан допринос у истраживању.

У поглављу „МЕРЕ И АКТИВНОСТИ ЗА РАЗВОЈ АГРОБИЗНИС СЕКТОРА У ФБИХ“ наводе се и остали циљеви, мере и активности, које је потребно спровести у функцији подстицања развоја агробизниса. Конкретне смернице су детаљно представљене и образложене, а посебан значај имају финансирање (кредитирање), завршетак приватизације, агроколошке мере и одрживи развој пољопривреде, подстицајне мере, рејонизација, изградња недостајућих прерадних капацитета, увођење стандарда квалитета и безбедности, увођење савремених агротехнологија, развој финансијских тржишта, организација саветодавне службе, удруживање пољопривредника и подстицај предузетништву, реформа аграрне политике и значај управљања ризицима, као и примена савремених маркетиншких и менаџерских знања. Развој агробизниса је могућ јер постоје предуслови, али је потребна боља организација и подршка од стране државе. Стратегија инкорпорира сет различитих мера и активности, као и средства у циљу унапређења стања сектора агробизниса. Наравно услов реализације поменутих мера је осигуравање финансијских средстава у значајно већем обиму у односу на досадашњи период. Опште смернице могу послужити креаторима аграрне политике, коју је нужно реформисати. Поглавље је конципирано врло стручно, прецизно и има јасну поруку, да без свеобухватног сета мера не може бити резултата на унапређењу сектора агробизниса у ФБиХ.

VI ЗАКЉУЧЦИ, ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Босна и Херцеговина је недовољно развијена земља, која сектору агробизниса не приступа као стратешки битном, те се то одсликава и на ентитете који чине државу БиХ. Пољопривредно-прехранбени сектор у ФБиХ поседује значајан развојни потенцијал, који за сада није реализиран. Постоје погодни природни ресурси, људски ресурси, али чини се да нема слуха од стране креатора аграрне политике да се сектору пружи значајнија подршка. Разлози заостајања сектора су многобројни, а истичемо посебно неадекватну аграрну политику, која није у функцији решавања горућих проблема села и пољопривреде, нити има развојни карактер.

Резултати истраживања показују да је могуће остварити развој агробизнис сектора имплементацијом мера и активности које су предложене, што је и потврда полазних хипотеза.

Усмерење треба бити ка реструктуирању пољопривредних газдинстава, повећању поседа и коришћењу економије обима, рационално коришћење природних ресурса (земљиште и вода), инвестиције у нове технологије, адаптације на климатске промене, минимизирање осталих ризика, производњу квалитетних производа с интенцијом ка задовољавању сопствених потреба, а у блиској будућности и извоз. Удруживање малих пољопривредника, као и прерада примарних сировина је услов постизања конкурентности и опстанка на све избирљивијем тржишту. Смислен програм приближавања европским интеграцијама може допринети развоју агросектора, на чему хитно треба порадити. У том контексту неопходне су реформе аграрне политике, односно уважавање чињенице да постоје реални проблеми и да се исти морају ефикасно решавати. Неопходно је припремити одговарајућа стратешка документа, која ће трасирати пут ка ЕУ интеграцијама и чијом имплементацијом ће доћи до динамичнијег развој агробизнис сектора.

Израда Стратегије развоја агробизниса нуди решења за унапређење сектора примарне пољопривреде, прехранбене индустрије, као и осталих делатности које се наслањају на пољопривреду. Стратегија се више односи на макро аспект, али пољопривредници ће бити

усмерени на то шта производити и како се пословно опходити у измењеним околностима.

Интенција треба да буде на увођење у сваку меру и активности које ће подстаћи даљи раст и развој овог сектора. Неопходно је одредити већа финансијска средства, а најмање у износу 6 % колико је предвиђено и актуелном стратегијом, а у блиској будућности иста увећати..

Ово истраживање је показало да пољопривредни развој је *sine kua non* за економски раст, у почетним стадијумима развоја сваке земље, а за земље у развоју и данас је од примарног значаја. Зато се не сме дозволити занемаривање агробизнис сектора, већ му треба пружити подршку, јер ће ефекти свакако бити од користи за целокупно друштво.

Уз адекватну аграрну политику, пољопривреда у ФБиХ може постати конкурентна и значајније допринети развоју привреде.

Предлог иновационе Стратегије за развој агробизниса је направљен са циљем да ју креатори аграрне политике уваже у циљу побољшања стања сектора, а исто тако овај предлог треба да сигнализира да постоје решиви проблеми и да је неопходно одмах деловати.

Промене у сектору пољопривреде и руралног развоја ФБиХ представљене путем мера и активности у овој стратегији развоја имају за крајњи циљ укупан балансиран друштвено економски развој ФБиХ.

Доношењем и имплементацијом законске регулативе, успостављањем квалитетних институција служби (регистри, инспекцијске службе и стручне пољопривредне службе, институције за сертификацију пољопривредне производње, формирање централне лабораторије за контролу пољопривредних инпута и оутпута), развојем тржишта, дефинисањем стимулативних мера подршке домаћој пољопривреди, уз јасне мере царинске заштите од прекомерног и неконтролираног увоза, пољопривреда би постепено требала да добије на значају и да представља развојни ослонац укупне привреде ФБиХ.

Агробизнис сектор сваке националне економије, посебно у земљама у развоју, као што је БиХ (ФБиХ) има значајну улогу, а за јачање овог сектора неопходно имплементирати предложену стратегију.

Закључци се износе таксативно, логичким редом и имају научни смисао и практични значај.

VII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА	
Резултати истраживања су приказани логичким редом, прецизно, јасно, разумљив научно - стручној и широј јавности.	
VIII КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:	
1.	Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме? ДА.
2.	Да ли дисертација садржи све битне елементе? ДА.
3.	<p>По чему је дисертација оригиналан допринос науци?</p> <p>Идентификоване су могућности развоја агробизнис сектора ФБиХ, а који обухвата производњу, прераду и промет пољоприврено-прехрамбених производа. Смернице које се предлажу засоване су на оригиналном истраживању и несумњиво указују на изванредан научни и стручни допринос са аспекта будућег развоја агробизнис сектора.</p> <p>Резултати истраживања представљају значајан научни и практични допринос за развој агробизнис сектора. Дају одређени научни смисао, јер упућују на решавање постојећих проблема и креирање сета нових мера у сврху побољшања организационо - економског аспекта агробизнис сектора, посебно када је реч о побољшању економије производње и еколошком аспекту, што је исто тако важно.</p> <p>Такође, очекује се да ће истраживање пробудити интересовање и других истраживача и подстаћи креаторе аграрне политике да иновирају актуелне стратегије развоја агробизниса, које ће имати за резултат боље коришћење ресурса и потенцијала у функцији раста и развоја производње, прераде и промета хране, како по питању квантитета, тако и по питању квалитета.</p>
4.	<p>Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања</p> <p>Као недостатак истраживања може се навести недовољна примена одређених квантитативних научних метода, које би стање и пројекције развоја агробизниса могле прецизније да представе. Међутим, наведено не може имати значајнији утицај на резултате, који су предочени и импликације које из њих проистичу.</p>
IX ПРЕДЛОГ:	
На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:	
- да се докторска дисертација прихвати, а кандидату одобри одбрана.	

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

Проф. др Драган Солеша - председник комисије
Факултет за економију и инжењерски менаџмент у Новом Саду,
Универзитет Привредна академија у Новом Саду

Проф. др Марко Царић - ментор
Факултет за економију и инжењерски менаџмент у Новом Саду,
Универзитет Привредна академија у Новом Саду

Проф. др Јонел Субић - члан комисије
Институт за економику пољопривреде Београд

Доц. др Радивој Продановић – члан комисије
Факултет за економију и инжењерски менаџмент у Новом Саду,
Универзитет Привредна академија у Новом Саду

Др Младен Татић - члан комисије
Институт за ратарство и повртарство Нови Сад

НАПОМЕНА: Члан комисије који не жели да потпише извештај, јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије, дужан је да унесе у извештај образложење, односно разлоге због којих не жели да потпише извештај.